

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041-4255

BELLE TEN

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : LXXIX

Sa. 286

Aralık 2015

ANKARA - 2015

BELLETEN

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü / Proprietor and Redactor in Chief
Türk Tarih Kurumu Adına / Turkish Historical Society

AHMET BELADA

Yayın Komisyonu / Commission of Publications

Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR
Yrd. Doç. Dr. Rüstem BOZER
Prof. Dr. Muzaffer DEMİR
Prof. Dr. İlhan ERDEM
Prof. Dr. Mehmet İNBASI
Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
Prof. Dr. Refik TURAN

Hakemler / Referees

Prof. Dr. Ali AÇIKEL (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuri ADIYEKE (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ARSLAN (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Casim AVCI (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bederettin AYTAÇ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN (Ordu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. BİRTEN ÇELİK (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Tayyip DUMAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Neşe Hatice ERİM (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Yavuz ERLER (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Turan GÖKÇE (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim GÜLER (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU (Şakarya Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Neriman HACISALİHOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Haşim KARPUZ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Akif KİREÇCİ (Bilkent Üniversitesi)
Doç. Dr. Oya DAĞLAR MACAR (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hatice ORUÇ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilgehan PAMUK (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Gürcan POLAT (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Serdar SARISIR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bige SÜKAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Oğuz TEKİN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Adres / Address:

Türk Tarih Kurumu, Kızılay Sokak No: 1 06100-Sıhhiye / ANKARA

Tel: 310 23 68 / 277-217 - 310 25 00

Fax: 310 16 98

<http://www.ttk.gov.tr>

basinyayin@ttk.gov.tr

ISSN 0041-4255

Yerel Süreli, Hakemli dergidir.

Aralık 2015 – ANKARA

Belleten’i indeksleyen uluslararası indeks ve abstraktlar:

America, history and life 0002-7065 1963-; Historical abstracts. Part A. Modern history abstracts 0363-2717 1963-; Historical abstracts. Part B. Twentieth century abstracts 0363-2725 1963-; MLA International Bibliography 2000-; Turkologischer Anzeiger 0084-0076 1973-; FRANCIS (French Online Database) 1985; Archæologisches Bibliographische 0341-8308 1982-; Artsand Humanities Citation Index (AHCI) 2010-.

Türk Tarih Kurumu yayınlarını İnternet üzerinden alabileceğiniz adresler

İnternet Adresi: <http://e-magaza.ttk.gov.tr> - e-posta: e-magaza@ttk.gov.tr

Baskıya Hazırlık: • Baskı: ÜÇ S Basım Ltd. Şti. 0312 395 9445

İÇİNDEKİLER

Makaleler, İncelemeler:	<u>Sayfa</u>
TEMÜR, AKIN: Thoughts on a Grave Stele From the Classical Period in Samsun Museum	817
GÜNEY, HALE: İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Bulunan Soloi-Pompeiopolis Kenti'ne Ait Bir Grup Sikke	827
ARSLANTAŞ, NUH: Abbasiler Döneminde Yahudilerin Yüksek Din Eğitim Kurumları: Yeşivalar	847
YEŞİLBAŞ, EVİNDAR: Diyarbakır'da Osmanlı Dönemi Şehir-İçerisi Üzerine Değerlendirme	877
YILMAZ, GÜLAY: The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4.....	901
BAYRAK FERLİBAŞ, MERAL: Rusçuk'ta Kaybolmuş Osmanlı Mirası: Vakıflar.....	931
GENCER, FATİH: Kavalalı Mehmet Ali Paşa Yönetimine Karşı Filistin Muhalefeti.....	979
ÇELİK, BİRTEN: Osmanlı Gümrüklerinde Kadın İstihdamı: Kadın Gümrük Kolcuları (1901-1908)	1003
YILMAZ, ÖZGÜR: Fransız Arşiv Belgelerine Göre 20. Yüzyılın Başlarında Samsun Limanı.....	1039
KEÇECİ KURT, SONGÜL: II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı	1073
YOLUN, MURAT - KOPAR, METİN: The Impact of the Spanish Influenza on the Ottoman Empire.....	1099
DEMİRCAN, HÜSNÜ: Kültürel Temizlik ve Bütünleşme Politikalarında Tarihin Rolü: Bosna Örneği.....	1121
Kitap Tanıtma:	
GÜÇLÜ, YÜCEL: Ahmet Tetik, <i>Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi</i> <i>Cilt I: 1914 - 1916</i>	1139
Özetler	1145
İngilizce Özetler	1152
Belleten Dergisi Yayın İlkeleri ve Başvuru Şartları	1160
Belleten Journal Editorial Principles and Application Requirements	1162

CONTENTS

Articles and Studies:	<u>Page</u>
TEMÜR, AKIN: Thoughts on a Grave Stele From the Classical Period in Samsun Museum	817
GÜNEY, HALE: The Coins of Soloi-Pompeiopolis in the İstanbul Archaeological Museums.....	827
ARSLANTAŞ, NUH: Institutions of Jewish Higher Religious Education in Abbasid Period: the Yeshivas.....	847
YEŞİLBAŞ, EVİNDAR: Evaluation on Khans of the Ottoman Period in Diyarbakır	877
YILMAZ, GÜLAY: The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4.....	901
BAYRAK FERLİBAŞ, MERAL: Extinct Ottoman Heritage in Rusçuk: Waqfs	931
GENCER, FATİH: The Palestinian Opposition Against The Rule of Kavalian Mehmet Ali Pasha.....	979
ÇELİK, BİRTEN: Female Personnel Employment at the Ottoman Customs: Women Customs Guards (1901-1908)	1003
YILMAZ, ÖZGÜR: The Port of Samsun at the Beginning of the 20 th Century According to French Archival Documents	1039
KEÇECİ KURT, SONGÜL: The Family and Marriage Perceptions in the Ottoman Women Magazines: II. Constitution Period.....	1073
YOLUN, MURAT - KOPAR, METİN: The Impact of the Spanish Influenza on the Ottoman Empire	1099
DEMİRCAN, HÜSNÜ: The Role of History in Cultural Cleansing and Integration Policies: Bosnian Case.....	1121
Book Review:	
GÜÇLÜ, YÜCEL: Ahmet Tetik, <i>Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi</i> <i>Cilt I: 1914 - 1916</i>	1139
Turkish Abstracts.....	1145
Abstracts.....	1152
Belleten Journal Editorial Principles and Application Requirements (in Turkish).....	1160
Belleten Journal Editorial Principles and Application Requirements (in English).....	1162

KAVALLALI MEHMET ALİ PAŞA YÖNETİMİNE KARŞI FİLİSTİN MUHALEFETİ

FATİH GENCER*

Giriş

19. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli amaçlarından biri eyaletlerini güçlü bir şekilde merkezi yönetime bağlamaktı. Hayatını neredeyse bu gayeye adanmış Sultan II. Mahmut saltanatı boyunca birçok ayan, vali ve bey gibi merkezden bağımsız hareket eden unsurları ortadan kaldırmayı başarmıştı. Ancak saltanatının son on yılı boyunca sürekli mücadele ettiği Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya boyun eğdirememişti.

Kavalalı, Mısır Valiliği'ne atandığı andan itibaren konumunu sağlamlaştırmaya çalıştı. Ekonomisini ve ordusunu güçlendirmek için sınırlarını olabildiğince genişletmesi gerektiğini düşünmekteydi. Sudan topraklarına bu amaç için girdi ve aynı gaye ile gözlerini Suriye'ye dikti¹. Yeterince güçlendiğine karar verdiği anda Akka Valisi Abdullah Paşa ile aralarındaki problemi bahane ederek Akka üzerine yürüyüp burayı ele geçirdi. Ordusu, ilk önce Halep Valisi Mehmet Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerini Humus'ta mağlup etti². Daha sonra Hüseyin Paşa İskenderun yakınlarında bulunan Beylan'ı tutarak Mısır kuvvetlerinin Anadolu'ya girmesine engel olmaya çalıştıysa da eğitilmiş ve oldukça disiplinli olan Mehmet Ali'nin birlikleri Osmanlı ordusunu dağıtıp Torosları aşmayı başardı³. Bunun üzerine alelacele Sadrazam Reşid Mehmet Paşa komutasında bir ordu hazırlanıp İbrahim Paşa'yı karşılamaya gönderildi. Reşid Paşa, Konya önlerinde Mısırlılarla tuttuğu savaşta yoğun sis nedeniyle İbrahim Paşa'ya esir düştü. Sadrazamın esaret haberinin duyulması Osmanlı ordusunun dağılmasına yetti⁴.

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bitlis/TÜRKİYE, fgencer@beu.edu.tr

¹ Gilbert Sinoue, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa Son Firavun*, (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Doğan Kitap, İstanbul 1999, s. 287.

² Ali Fuat, "Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Numero 19(96), İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 85.

³ A..A.. Paton F.R.G.S., *A History Of Egyptian Revolution From The Period Of The Mamelukes To The Death Of Muhammed Ali, II*, Trubner and Co, London 1870, S. 98.

⁴ Shams El-Din Osama, *A Military History of Modern Egypt From The Otoman Conquest To the Ramadan War*, School Of Advanced Military Studies, 2007, S. 22.

Mısır ordusunun ilerleyişi karşısında çaresiz kalan Sultan Mahmut kendisini ve devletin itibarını sarsan iki anlaşmaya imza atmak zorunda kaldı. Mısır tehdidini önlemek için Rus yardımına karşılık 8 Temmuz 1833 tarihinde Hünkâr İskelesi Anlaşması'nı imzalayıp, bir bakıma Rusya'nın etkisi altına girdi. Avrupalı devletlerin araya girmesi sonucunda 5 Mayıs 1833'te Mehmet Ali Paşa ile Kütahya Antlaşması'nı imzalayarak, kendisinden daha güçlü olan valisinin isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Kütahya Antlaşması daha çok bir görevlendirme belgesi gibiydi. Buna göre Mısır ve Suriye Mehmet Ali Paşa'nın yönetim alanına dâhil edilmişti. İbrahim Paşa'ya da Hicaz Valiliği'ne ek olarak Adana Muhassıllığı verilmişti. Bunlar diğer valiler gibi Babialî'ye senelik vergi ödemekle mükelleflerdi⁵.

İbrahim Paşa'nın Yönetiminde Filistin ve Zorunlu Askerlik Sisteminin Uygulanışı

Mehmet Ali Paşa Suriye ve Filistin'i ele geçirdikten sonra buraların yönetimini oğlu İbrahim Paşa'ya bıraktı. Sürekli savaş hali nedeniyle Mısır yönetimi acilen para ve askere ihtiyaç duymaktaydı⁶. Yapılan hesaplamalara göre Suriye ve Filistin'den elde edilecek gelir Mısır hazinesinin üçte biri olan seksen dört milyon franga tekabül etmekteydi⁷. Ancak Suriye ve Filistin'in her tarafı fiilen yönenin önde gelenlerinin idaresi altında olduğundan başlangıçta yeterince vergi tahsilatı yapılamıyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin buralar için talep ettiği senelik altı milyon kuruş verginin vilayetin gelirleri ile karşılanması mümkün değildi. Bu nedenle Mehmet Ali Paşa, oğluna 1834 yılında vergilerin tam olarak tahsil edilmesi ve zorunlu askerlik sisteminin uygulanması talimatını verdi. Bunun yanında güney vilayetleri olarak anılan Filistin bölgesinde ahalinin elindeki silahların toplanması istedi⁸.

İbrahim Paşa yönetiminden önce Suriye'deki tarıma müsait arazilerin önemli bir kısmı yüksek, keyfi vergilendirme ve güvenlik endişeleri nedeniyle ekilememekteydi. İbrahim Paşa bin keselik sermaye ile bölgenin en önemli şehirlerinin her birinde birer sarraflık teşkilatı kurdu. Paşa çiftçiye bu sarraflar aracılığıyla kredi verip tarımı teşvik etmeye çalıştı. Bu sayede 1832 yılı hasadı önceki yıla nazaran %20 oranında arttı. 1833 yılı hasadının artış miktarı da oldukça fazla oldu. Böy-

⁵ Kütahya Antlaşması aslında şeklen bir anlaşma değil, daha çok bir görevlendirme belgesi gibidir. Buna göre Mısır ve Suriye Mehmet Ali Paşa'nın yönetim alanına dâhil edilmişti. İbrahim Paşa'ya da Hicaz valiliğine ek olarak Adana muhassıllığı verilmişti. Bunlar diğer valiler gibi senelik ödemeleri gereken vergileri Babialî'ye ödeyeceklerdi. Bkz. Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, III*, Matbaa-i Ahmet İhsan, İstanbul 1327, s. 143.

⁶ Charles G. Addison, *Damascus And Palmyra: A Journey To The East With A Sketch Of The State And Prospects Of Syria, Under Ibrahim Pasha, II*, London 1838, s. 459.

⁷ *NA, FO, 78/238*, Ponsonby to Palmerston, 13 September 1834.

⁸ Kamil Paşa, *age*, s. 150

lece daha önceleri tahıl ithal etmek zorunda kalan Suriye kendi kendine yeter hale geldi. İbrahim Paşa vergilerin düzenli toplanmasına oldukça önem verdi. Eskiden insanların bir kısmı oldukça yüksek oranda vergi öderken, diğer bir kısmı ise devlete herhangi bir ödeme yapmazdı⁹. Yetkililer değişik bahanelerle halktan para ve hediyeye talep ederlerdi. Yeni yönetim ile söz konusu suiistimaller kesinlikle yasaklandı. Böylece önceki yönetimin hizmetinde olan önde gelenler güçlerini ve sahip oldukları ayrıcalıkları kaybettiler. Mısır yönetiminin bölgedeki yeni uygulamalarından biri de Ferde adı verilen baş vergisinin toplanmasıydı. Bu verginin 15 ile 60 yaş arasındaki tüm erkeklerden¹⁰ 25 kuruş ile 500 kuruş arasında değişen oranlarda alınması planlanmıştı¹¹. Ferdeyi sıradan halkla beraber yörenin önde gelenleri de ödemek zorunda kaldıklarından, bu durumu kendilerine yapılan bir hakaret olarak algılamışlardı¹².

Vergiler eşit olarak toplansa da önceki yönetimlere nazaran ödenen meblağ çok daha yüksekti¹³. Günde 7 veya 8 kuruş kazanan bir marangoz bu miktarın 3,5 kuruşunu; demirci, terzi, duvarcı ise kazançlarının 3 kuruşunu hükümete vergi olarak ödemekle yükümlü tutulmuşlardı. Ayrıca bir çift öküz için eskiden 180 kuruş tahsil edilirken, bu miktar İbrahim Paşa yönetiminde 230 kuruşa yükseltildi¹⁴.

Acil para ihtiyacı Mısır yönetiminin Suriye ve Filistin'de vergi toplama hususunda baskı kurmasına yol açtı. Vergi toplanması esnasında şehirlerde büyük sıkıntılar yaşanmazken, taşrada özellikle Filistin bölgesinde önemli problemlerle karşılaşılıyordu¹⁵. Örneğin İbrahim Paşa'nın Beytullahim'e vergi toplamak için gönderdiği adamları ahaliden tek bir kuruş bile tahsil edememiş hatta Filistinliler tahsildarlara saldırıp yanlarındaki askerlerin bir kısmını öldürmüşlerdi¹⁶.

Suriye ve Filistin bölgesi Mısır yönetiminin denetimine girmeden önce yöredeki çok sayıda köy bedevilerin baskınına maruz kalırdı. Bu nedenle yağmadan kurtulmak isteyen köylüler güvenliklerinin karşılığında bedevilere bir miktar ödeme yapmak zorundaydılar. İbrahim Paşa bedevilere yapılan haksız ödemeyi yasakladı ve köylüleri olabildiğince korumaya çalıştı¹⁷. Paşanın gayretleri ve aldığı sıkı tedbirler

⁹ *NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston 15 April 1834.*

¹⁰ *NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston 19 June 1834; NA, FO, 78/245, Farren to Campbell 8 May 1834.*

¹¹ *NA, FO, 78/238, Ponsonby to Palmerston, 13 September 1834.*

¹² *NA, FO, 78/245, Campbell to Ponsonby 25 April 1834; NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston 15 April 1834.*

¹³ *NA, FO, 78/245, Catherwood to Campbell, 27 February 1834.*

¹⁴ *NA, FO 78/243, Farren to Palmerston, 29 May 1834.*

¹⁵ D.A. Cameron, *Egypt in the Nineteenth Century or Mehemet Ali and His Successors Until The British Occupation in 1882*, London 1895, s. 170.

¹⁶ *BOA, HAT, 1199/47081-B, 29.Z.1250.*

¹⁷ *NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston 15 April 1834.*

sayesinde bedevilerin tamamına yakını kontrol altına alındı¹⁸. Bölgedeki en güçlü kabilelerden olan Anezeler İbrahim Paşa'nın baskısı nedeniyle çöle çekilmek zorunda kaldılar¹⁹. Güvenliğin sağlanmasıyla Suriye ve Filistin bölgesinde daha önce terk edilmiş olan çok sayıda köy yeniden şenlendirildi²⁰.

İbrahim Paşa'nın yönetiminde her şehirde üyeleri Müslüman ve Hıristiyanlardan oluşan meclisler kuruldu²¹. Bu meclis her gün toplanır, memleket sorunlarını ele alır ve yargı ile ilgili meselelerle meşgul olurdu. Böylece dini hukuku uygulayan mahkemelerin yanı sıra, Hıristiyan ve Müslüman eşraf arasından din ayrımı gözetilmeksizin seçilen kişilerden oluşturulan yeni meclisler din dışı hukukun kurumları olarak günlük hayatta yerlerini almışlardı²². Meclislerin en büyüğü Divan-ı Müşira idi. Bu divan toplumun her kesiminden olan insanlardan oluşur ve aynı zamanda temyiz mahkemesi görevi görürdü²³. İlk yerel meclis 1832'de Şam'da Meclis-i Şura adı ile faaliyete başlamış, daha sonra iki bin ve daha fazla nüfusu olan her kasabaya birer meclis kurulmuştu. Bu yeni yönetim sistemi sayesinde ulemanın adli yetkilerinin önemli bir kısmı ellerinden alınmıştı. Bunun yanında orta sınıfın yönetime dâhil edilmesiyle ayrıcalıklarını kaybeden şeyhler etkisiz hale getirilmişti²⁴.

Filistin bölgesinde yaşayan Araplar herhangi bir hükümet tanımaz, vergi vermez ve devlet görevlilerini içlerine almazlardı. Kendi kanun ve gelenekleriyle yönetilir, şeyhlerinden başka bir otorite tanımazlardı²⁵. Bu yüzden Osmanlı yönetimi buralara tam olarak nüfuz etme imkânı bulamamıştı²⁶. Ayrıca devletin gücünü yitirmesi sonrasında ortaya çıkan kargaşa çok sayıda ailenin güçlenip ayrıcalıklı hale gelmesine zemin hazırlamıştı. Mehmet Ali Paşa'nın birlikleri Filistin'i ele geçirdiği esnada Ebu Goş, Kasım, Jarrar, Tukan ve Abdülhadis aileleri Filistin'in gerçek yöneticisi konumundaydılar. İbrahim Paşa bölgeye tam olarak hâkim oluncaya kadar bunların güçlü konumlarına herhangi bir müdahalede bulunmamıştı. Ancak Filistin'de kurulmak istenen merkeziyetçi yönetim anlayışı ile bu ailelerin politik varlığının çatışması kaçınılmazdı. Gazze ve Kudüs arasında kalan topraklar Ebu Goş ailesinin denetimi altındaydı. Bunlar merkezleri olan Karyatü'l-İnab'dan Yafa ve Kudüs arasındaki hac yolunu kontrol ediyorlardı. Hıristiyan ve Yahudilerden bu

¹⁸ Asad J. Rustum, *The Royal Archives Of Egypt and The Disturbances in Palestine 1834*, American Press, Beirut 1938, s. 44

¹⁹ *NA, FO, 78/238*, Ponsonby to Palmerston, 13 September 1834.

²⁰ Norman N. Lewis, "The Frontier of Settlement in Syria, 1800-1950", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, Vol.31, No.1, (jan 1955), s. 52

²¹ *NA, FO, 78/245*, Farren to Campbell, 8 May 1834.

²² Sinoué, *a.g.e.*, s. 333.

²³ *NA, FO, 78/238*, Ponsonby to Palmerston, 13 September 1834.

²⁴ Muhammed H. Kutluoğlu, *The Egyptian Question (1831-1841)*, Eren Yayınları, İstanbul 1998, s. 114.

²⁵ *NA, FO, 78/238*, Ponsonby to Palmerston, 13 September 1834.

²⁶ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s. 151.

yoldan emniyetle geçişleri karşılığında geçiş ücreti almaları alışılmış sıradan bir durumdu. İbrahim Paşa 1832 yılında bu ücretin alınmasını yasakladı²⁷. Ancak Ebu Goş ailesinin şeyhi hacılardan ve manastırlardan para almaya devam etti. İbrahim Paşa'nın uyarılarına hakaretlerle cevap verdi. Bunun üzerine paşa şeyhi yakalatıp, kamu yararına çalışmakla cezalandırarak Akka'ya gönderdi. Aslında bu ceza bir şeyh için çok şiddetli ve onur kırıcıydı. Bu nedenle şeyhin oğlu İbrahim Ebu Goş, Mısırlılara diğer şeyhlerin beslediğinden daha büyük bir kin beslemeye başladı²⁸.

Güney Filistin ise bölgeyi kendi devleti gibi idare eden Şeyh Hüseyin'in yönetimindeydi. Bağımsız bir hükümdar gibi etkinliğini Nablus Dağlarına kadar genişletmiş, Babialide bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştı²⁹. Ancak İbrahim Paşa yönetiminin bu şeyhin de başına buyruk hareketlerine tahammül etmesi beklene mezdi. Bu gibi örneklerde görüldüğü gibi Müslüman önde gelenlerinin ayrıcalıklarını kaybetmeleri İbrahim Paşa'ya karşı duyulan düşmanlık hislerini güçlendir mekteydi. Sıradan insanlar konumuna düşürülmek istenen şeyhlerin, yeni yönetimi kabul etmeleri pek de kolay değildi.

Mehmet Ali Paşa, Arabistan'da Vahhabiler ve Mora'da Yunanlılarla savaşıması sayesinde İslam âleminde saygınlık kazanmıştı. Ancak İslam Halifesine karşı savaşı Suriye, Filistin ve diğer bölgelerdeki dini çevreler tarafından tepkiyle karşılanmıştı³⁰. İbrahim Paşa 4 Eylül 1832 tarihinde babasına yazdığı mektupta Suriye, Filistin ve Adana halkının yönetimini isteksizce kabul ettiklerini bildirmişti. Ayrıca henüz Filistin'i ele geçirmek için uğraştığı sıralarda Nablus ve Kudüs ahalisinin samimiyetsizliğinden ve hilelerinden şikâyet etmişti³¹.

Müslümanların aksine Mısır ordusunun Filistin ve Suriye topraklarına girmesi gayrimüslimleri oldukça memnun etmişti. Hristiyan din adamları Mısır birliklerinin Osmanlı orduları karşısında başarılı olmaları için cemaatlerinden dua etmelerini bile istemişlerdi. Hristiyanların sempatisinin bölgede tutunmak için önemli bir destek olduğunu fark eden İbrahim Paşa, gayrimüslimlere adil davranılacağını, onlardan eşit oranda vergi toplanacağını ilan etti. Bunun ötesinde bazı idari görevler verdiği Hristiyanları Suriye ve Filistin'in yönetimine ortak etti. Mesela Suriye ekonomisinin yönetimini bir Hristiyan olan Hanna Bahri Bey'e verdi³². Ayrıca Banker

²⁷ Rustum, *a.g.e.*, s. 21-22.

²⁸ *NA, FO, 78/246*, Campbell to Palmerston, 5 July 1834.

²⁹ Sinouc, *a.g.e.*, s. 329.

³⁰ Rustum, *a.g.e.*, s. 19.

³¹ Rustum, *a.g.e.*, s. 13.

³² Paton., *a.g.e.*, s. 112.

Yahudi Rafel'in Şam'da kurulan meclisin üyesi olmasını sağladı³³. Nasıra'daki Katolik manastırını ziyaret eden paşa, son derece nazik bir şekilde kendisinin Hristiyanların refahı ve korunmasıyla yakından ilgileneneğini ilan etti³⁴.

İbrahim Paşa gayrimüslimlere yaklaşırken, ulemanın ve şeyhlerin nüfuzlarını baltalamak suretiyle Müslümanları yönetime yabancılaştırıyordu. Bir yandan da gayrimüslimlerin giyim, kuşam ve ata binme gibi yasaklarını teker teker kaldırıyordu. Toplumsal dengeyi bozabilecek bu sıra dışı uygulamalar, Müslümanların bölgedeki üstünlüklerini kaybettiklerini düşünmelerine sebep oldu³⁵. Bunun da ötesinde Müslümanlar söz konusu değişimi kendilerine yapılmış bir hakaret olarak algıladıkları için İbrahim Paşa'dan nefret etmeye başladılar³⁶.

Sultan II. Mahmut'un Mehmet Ali Paşa'ya kaptırdığı Suriye ve Filistin'den vaz geçmeye asla niyeti yoktu. Bu durumu iyi bilen Mehmet Ali Paşa yeni ele geçirdiği toprakları savunmak için çok sayıda askere ihtiyaç duymaktaydı. Ancak Mısır askerleri bölgenin elde tutulması için sayıca yetersizdi³⁷. Ayrıca ülke savunmasını tamamen Mısır'a yüklemenin, Mısır nüfusu için yıkıcı sonuçları olacaktı. Şartlar göz önüne alındığında Mısır yönetiminin Suriye ve Filistin'den asker toplamaktan başka çaresi yoktu³⁸. Bu nedenle Mehmet Ali Paşa oğlundan bir an evvel bölgeden asker toplamasını beklemekteydi. Babasının ısrarları sonrasında İbrahim Paşa 1834 yılı başında zorunlu askerlik sistemini uygulamaya koydu³⁹.

Filistin halkının alıştığı askerlik hizmetinde istihdam süresi nadiren kırk günü geçermeyi. Askere alınanların valinin veya yerel önde gelenlerin komutasında yakın çevrelerde görevlendirilirlerdi⁴⁰. Bölgenin liderleri, adamları adına yetkililerle pazarlık yapar, ücret konusunda anlaşma sağlandıktan sonra insanlar orduya alınır⁴¹. Yeni uygulamaya oldukça yabancı olan Filistinlilerin zorunlu askerlik hizmetini benimsemeleri ve yıllarca askerlik yapmaları pek de kolay olmayacaktı

Askere alımlara ilk önce Halep, Şam gibi kuzey bölgelerde yer alan şehirlerde başlandı. Gece Mısır askerleri mahallelere dağılıyor, insanları zorla sokağa çıkarıp meydanlarda topluyorlardı. Burada sağlık personelinin denetiminde genç ve sağlıklı erkekler seçilip elleri kolları bağlanarak askerlik için alıkonuyorlardı⁴². Askerlikten

³³ NA, FO, 78/245, Farren to Campbell, 8 May 1834.

³⁴ NA, FO, 78/245, Campbell to Ponsonby, 25 April 1834.

³⁵ Paton, *a.g.e.*, s. 113-114.

³⁶ NA, FO, 78/238, Ponsonby to Palmerston, 13th September 1834.

³⁷ NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 29 May 1834.

³⁸ NA, FO, 78/245, Campbell to Ponsonby, 10 June 1834.

³⁹ NA, FO, 78/245, Farren to Campbell, 8 May 1834.

⁴⁰ Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 114.

⁴¹ NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 29 May 1834.

⁴² NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 23 May 1834.

muaf tutulanlar ise bunun karşılığında bir miktar ödeme yapmak mecburiyetindeydiler. Çok sayıda suiistimalin yaşandığı bu uygulamada ahalden bazıları iki defa bedel ödemek zorunda kalmış, serzenişleri de tamamen göz ardı edilmişti⁴³. Yoksul insanlar askerlikten kurtulmak için üzerlerindeki paçavraları bile satmak zorunda kalmışlardı⁴⁴.

İbrahim Paşa'ya göre her hükümetin, yetişkin erkek nüfusun üçte birini askere almaya hakkı vardı. İngiliz diplomat Thurburn İbrahim Paşa ile bir görüşmesinde; az bir nüfusa sahip olan bölgeden çok sayıda asker alınmasının çalışan erkek nüfusu seyrekleştirileceğine dikkat çekmişti. Ancak uygulamanın bölge nüfusu üzerinde olumsuz etkileri olacağı eleştirilerine de paşa kulak asmamıştı⁴⁵.

İbrahim Paşa Filistin'den asker istemek için yörenin önde gelen şeyhlerini Kudüs'te toplantıya çağırdı. Babasının emirlerini kısaca açıkladıktan sonra Nablus bölgesinden 2000, Kudüs'ten 1500, Halil ve çevresinden 500 asker istedi. Ayrıca Nablus'un önde gelen ailelerini temsil edecek altı kişi, Halil'i temsilen de dört kişi talep etti. Bu ailelerin çocukları oluşturulması planlanan kolorduların subayları olacaklardı⁴⁶. Filistinli temsilciler İbrahim Paşa'nın taleplerini olumsuz karşıladıkları halde, uygulamanın memlekette yol açacağı hissiyatı açıktan söylemeye cesaret edememişlerdi⁴⁷.

Filistin'in temsilcileri İbrahim Paşa ile yaptıkları görüşmelerde, paşanın emirlerini kabul etmiş gibi görünüp memleketlerine dönmüşlerdi. Kısa süre sonra da Filistin'in her tarafında asker alınmasına karşı güçlü bir muhalefet oluşmuş ve ahali silahlanarak isyana hazırlanmaya başlamıştı⁴⁸. Filistin'in önde gelenleri İbrahim Paşa'yı sakinleştirmeye gayret ederek, zorunlu askerliğin uygulanmaması şartıyla kendi evlatlarını rehin bırakıp vergilerin artırılmasını teklif etmişlerdi⁴⁹. Şeyhlerden Ahmet El-Kasım ve İsa El-Berkavi düzenli orduya er vermeyeceklerini ancak ne zaman ihtiyaç duyulursa istenildiği kadar başıbozuk asker sağlayacaklarını ve kendilerinin de bizzat savaşa katılacaklarını İbrahim Paşa'ya bildirmişlerdi⁵⁰. Ancak bu çabalardan olumlu netice alınamamış, İbrahim Paşa gelip zorla asker toplayacağı yönünde tehditler savurmuştu⁵¹.

⁴³ Charles Napier, *The War In Syria, I*, London 1842, s. XXVIII.

⁴⁴ Paton , *a.g.e.*, s. 121.

⁴⁵ *NA, FO*, 78/245, Campbell to Palmerston, 19 June 1834.

⁴⁶ Rustom, *a.g.e.* s. 53.

⁴⁷ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s. 150

⁴⁸ Rustom, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁹ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s. 151

⁵⁰ *BOA, HAT*, 451/22362, 23.Za.1250 (23 Mart 1835).

⁵¹ *BOA, HAT*, 360/20060-G, 06.Ra.1250 (13 Temmuz 1834).

İbrahim Paşa 1831 yılında Suriye ve Filistin'i istila etmeye başladığında padişahın teşvikine rağmen bölge ahalisi tarafından ciddi bir direnişle karşılaşmamıştı⁵². İnsanlar İbrahim Paşa yönetiminde durumlarının eskiye nazaran daha iyi olacağını beklemekteydiler. Ancak umutları Mısır yönetiminin uygulamaları sonucunda hayal kırıklığıyla neticelendi. Sahip oldukları mülklerini, hayvanlarını, emeklerini bunlardan daha önemlisi çocuklarını bile kaybetmeye başlamışlardı⁵³. Bu nedenle başta Filistin olmak üzere Suriye'nin Müslüman ahalisi Mısır yönetimine gerçek anlamda boyun eğmemişti. Onları isyandan alı koyan tek sebep Mısır askerinin bölgedeki varlığından duydukları korkuydu⁵⁴.

Filistin'in önde gelenleri önceki yönetim zamanında sahip oldukları güçlü konumlarını ve ekonomik kazançlarını kaybettiklerinden dolayı zaten Mısır yönetimine öfkeliydiler⁵⁵. Sıradan halkı yönetim aleyhine harekete geçirmek istiyorlarsa da başlangıçta bunun için ellerinde yeterli bir gerekçe de bulunmuyordu. Ancak İbrahim Paşa'nın askerlik ile ilgili planları onlara eşi bulunmaz bir fırsat sağladı. Paşa daha şeyhlerle Kudüs'te buluşmadan önce Filistin'den asker toplanacağı söylentileri dört bir tarafa yayılmış, bu nedenle Şeria ve Lut Dağı çevresinde bazı karışıklıklar ortaya çıkmıştı⁵⁶. Şeyhlerin de yönlendirmesiyle zorunlu askerlik sistemine karşı geniş halk kitlelerinin duyduğu nefret Filistin'de büyük bir isyanın çıkmasına sebep oldu. Bu sistem 1834 Mayısında uygulanmaya konulmuş, o kadar büyük bir tepki toplamıştı ki Mayıs ayının sonuna doğru Filistin kontrol edilemez bir hale gelmişti⁵⁷. Tepkinin şiddete dönüşmesi köylüler ve bedevilerin birleşerek Salt'taki Mısır askerine saldırılarıyla oldu. Aynı zamanda Halil'de de hoşnutsuzluk işaretleri görülmeye başlanmıştı. Sair köyü sakinlerinin silahlandıklarının duyulması üzerine Halil Valisi bunların üzerine yürümüş, ancak ahalinin direncini kıramadan ardında 25 ölü bırakarak geri çekilmek zorunda kalmıştı⁵⁸.

Durumun ciddiyetini tam olarak kavrayamayan İbrahim Paşa Nablus, Halil ve Kudüs bölgesinden asker toplamak için Mirliva Hasan Bey'i beş yüz süvari ile bölgeye göndermişti. Ancak ahalinin şiddetli muhalefeti ile karşılaşan Hasan Bey bir nefer bile almayı başaramamıştı⁵⁹. Bunun üzerine Abaza İbrahim, maiyetinde bin

⁵² Adel Manna, "Eighteenth and Nineteenth Century Rebellions in Palestine", *Journal of Palestine Studies*, Vol.24, No.1, (Autumn 1994), s. 60.

⁵³ Addison, *a.g.e.*, s. 461.

⁵⁴ *NA, FO, 78/245*, Catherwood to Campbell 27 February 1834.

⁵⁵ Addison, *a.g.e.*, s. 463.

⁵⁶ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s. 150.

⁵⁷ *NA, FO, 78/245*, Campbell to Ponsonby, 10 June 1834.

⁵⁸ Rustum, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁵⁹ *BOA, HAT, 378/20491-A, 29.Z.1250.*

atlı ve bin piyade ile direnen ahali üzerine sevk edildi⁶⁰. Filistinliler üzerlerine gelen kuvvetleri Vadi-i Selman'da karşılayıp, Mısır askerinin çoğunu öldürdü. Yakalanan Abaza İbrahim de eşeğe bindirilerek İbrahim Paşa'ya gönderildi⁶¹.

İbrahim Paşa tüm çabalarına rağmen Gazze'den ancak yirmi civarında asker alabilmişti. Bunlardan biri firar edip Nablus Dağı'na kaçabilmiş, bir caminin minaresine çıkıp ahaliye şöyle seslenmişti: "Artık Muhammed'in dini yok mu? Bizler Müslüman değil miyiz? Kim Muhammed'i seviyorsa silahını alıp gâvur İbrahim Paşa'ya karşı savaşsın. İbrahim Paşa sürekli şarap içmekte ve domuz eti yemektedir. Rahiplerle manastırda yaşamakta, onlarla birlikte dua edip asla camiye gitmemektedir"⁶².

Mısır askerinin yenilgi haberlerinin duyulmasından sonra isyan kısa süre içerisinde Nablus, Halil, Ölüdeniz ve Ürdün'ün tamamına yayılmıştı⁶³. Kerek ve Zalt bölgeleri de isyan edip güney vilayetlerdeki asilere katılmışlardı. Zalt'taki Mısır kuvvetlerinin komutanı Reşit Bey'in yokluğundan faydalanan dağlılar, buradaki güçlü piyade kutasına saldırıp 67 askeri öldürerek, Zalt Kalesi'ne girmeyi başarmışlardı⁶⁴.

Filistinliler; Nablus Dağı ahalisinin şeyhi Ahmet El-Kasım, Halil Dağının şeyhi İsa Ebu Ömer, Kudüs Dağının şefi İbrahim Ebu Goş liderliğinde İbrahim Paşa yönetimine başkaldırmışlardı. Dağlı ahali yaklaşık 25.000 silahlı adam çıkarabiliyordu. Ancak tahminlere göre ayaklananların sayısı on iki bin civarındaydı. Dağlılara Aneze kabilesine mensup 3.000'den fazla Bedevi Arap da katılmıştı. İsyancılar dağların yakınlarında bulunan Hristiyan köylülerden kendilerine destek olmalarını istemişlerdi. Ancak durumlarından memnun olan Hristiyanlar, isyana katılmayacaklarını ve kendilerine karşı herhangi bir saldırı olursa silahla karşılık vereceklerini duyurmuşlardı⁶⁵.

Olaylar o kadar ani gelişmişti ki Mayıs ayının sonunda Kudüs isyancılar tarafından kuşatılmıştı⁶⁶. Binlerce Nabluslu, hazırlıksız yakaladıkları Mısır kuvvetlerini Kudüs yakınlarında sıkıştırmıştı⁶⁷. Nablus yolundaki Birah köyü ve Yafa yolundaki Karyah köyünü ele geçiren asiler Kudüs'e gıda girişini engelleyip, şehrin suyollarını kesmişlerdi. Kale komutanı Albay İbrahim Bey durumun ciddiyetini kavrayıp, ko-

⁶⁰ BOA, HAT, 360/20060-G, 06.Ra.1250, (13 Temmuz 1834).

⁶¹ BOA, HAT, 451/22362, 23.Za.1250(23 Mart 1835).

⁶² NA, FO, 78/246, Campbell to Palmerston, 5 July 1834.

⁶³ NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 26 May 1834.

⁶⁴ NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 6 June 1834.

⁶⁵ NA, FO, 78/246, Campbell to Palmerston, 5 July 1834.

⁶⁶ Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 114

⁶⁷ BOA, HAT, 1343/52488-F, 22.B.1250 (24 Kasım 1834).

mutasındaki 1000 piyade ve 30 süvarinin şehrin savunması için yetersiz olduğunu rapor etti. Ayrıca bu durumdan Ebu Goş ve Samhan ailelerini sorumlu tutup acilen süvari takviyesi talep etti. Bunun üzerine İbrahim Paşa derhal 20. Süvari Alayı'na Kudüs'e gitmesi için emir verdi. Ramallah'tan 24 Mayıs'ta ayrılan bu alay Bab-el Vad denilen geçitte asiler ile karşılaştı. Filistinliler Mısır askerini kayalık bir bölge olan Saris'e doğru çekip pusuya düşürdüler. Meydana gelen çatışmada Mısır birliğinden bir albay, iki yüzbaşı, üç çavuş, on onbaşı ve kırk üç er hayatını kaybetti⁶⁸. Mısırlıların yaralılarla birlikte toplam kaybı 180 kişiye ulaşmıştı. Canını kurtaranlar ise Yafa'ya doğru kaçmak zorunda kalmıştı⁶⁹. Bu esnada karışıklıklardan yararlanan Halil ahalişi şehirdeki Mısır birliklerine saldırmaya başlamıştı. Burada bulunan 13. Piyade alayına mensup askerler komutanlarının emrine itaat etmeyip şehri savunmamışlar, bu nedenle asiler çok kolay bir şekilde Halil'i ele geçirmişlerdi⁷⁰. Şehrin düştüğü haberi duyulur duyulmaz İbrahim Paşa buraya Sayda tarafından altı top ile dört bin asker göndermiş, ancak bu birlikler de yenilerek top ve cephanelerini asilere kaptırmışlardı⁷¹.

Filistin bölgesinde isyan çıktığı zaman ülkenin başkenti konumunda olan Şam'da korku hüküm sürüyordu. Şehrin beş yüzden fazla sakini memleketlerini bırakıp kaçmıştı. Onların anlattıkları korku dolu olaylar İbrahim Paşa yönetimine karşı hoşnutsuzluğu artırmakta ve isyanı körüklemekteydi. Filistin'de meydana gelen olaylar Mısır yönetimini büyük bir endişeye sevk etmişti. En kötü senaryo Filistinlilerden etkilenen bütün Suriye'nin eş zamanlı olarak ayaklanmasıydı⁷². Buna engel olmak için asker alımları mecburen bir süreliğine askıya alındı. Ancak bu şekilde Suriye'nin kuzeyi ve Şam bölgesinin isyana katılması engellenebilmişti⁷³.

Zorunlu askerlik sistemi uygulamasının İbrahim Paşa'ya ağır bir maliyeti oldu. Yeni askerler toplamaya çalışırken çok sayıda tecrübeli ve eğitimli askerini yitirmiş⁷⁴, bundan daha önemlisi güney vilayetlerini tamamen asilere kaptırmıştı. Bu olumsuz gelişmeler karşısında korkuya kapılan paşa, ülkenin çeşitli yerlerine dağılmış olan birliklerinin önemli bir kısmını Yafa'da birleştirmeye karar verdi⁷⁵. Hemen emirler yağdırarak Trablus, Beyrut, Sayda ve Safed'de olan Mısır askerinin Yafa'ya gelmesini istedi⁷⁶. Benzer emir doğrultusunda Şam'da bulunan topçu

⁶⁸ Rustum, *a.g.e.*, s. 56-57.

⁶⁹ *NA, FO, 78/245*, Campbell to Ponsonby, 10 June 1834.

⁷⁰ *NA, FO, 78/243*, Farren to Palmerston, 18 November 1834.

⁷¹ *BOA, HAT, 360/20060-G, 06.Ra.1250* (13 Temmuz 1834)

⁷² *NA, FO, 78/243*, Farren to Palmerston, 29 May 1834.

⁷³ *NA, FO, 78/243*, Farren to Palmerston, 4 June 1834.

⁷⁴ *NA, FO, 78/243*, Farren to Palmerston, 19 June 1834.

⁷⁵ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s.151.

⁷⁶ *BOA, HAT, 451/22362, 23.Za.1250*(23 mart 1835).

birlikleri ve bir kısım kuvvetler de Yafa'ya doğru hareket ettiğiinden şehir neredeyse savunmasız bir halde kaldı⁷⁷. Bu fırsattan yararlanan güçlü bedevi kabilesi Anezeler binlerce süvari ile Halep bölgesine girmiş ve Halep ile Şam'a giden bütün yolları kesmişlerdi⁷⁸.

Yafa yakınlarında kamp kuran İbrahim Paşa buraya toplanan takviye birlikleriyle 14.000 kişilik bir kuvvet oluşturmayı başardı. Ancak paşayı oldukça zor bir harekât beklemekteydi. Zira güney vilayetleri ve Filistin'in tamamı isyan halindeydi. Harekât alanı engebeli arazi ve dargeçitlerden oluşuyordu. Paşanın en büyük dezavantajı ise askerlerinin dağ savaşına alışkın olmamalarıydı⁷⁹. Bu sırada Filistin'deki gelişmeleri yakından izleyen Mehmet Ali Paşa oğlunu desteklemek için asker sevkiyatına hazırlanmaktaydı. Ancak İbrahim Paşa kendisine o denli güveniyordu ki isyanı bastırarak yeterli güce sahip olduğuna dair babasına haber yolladı. Bunun üzerine Yafa'ya gönderilmek için gemilere bindirilen çok sayıda birlik geri çevrildi⁸⁰.

Mısır kuvvetlerine karşı elde edilen üstünlük nedeniyle Filistin'de coşku ve özgüven havası hüküm sürüyordu. İsyanın liderleri tüm köylüleri ayaklanmaya davet ediyor ve İbrahim Paşa'nın üzerlerine geleceklerini bildiklerinden savunmaya hazırlanıyorlardı. Kadınlar takılarını gönüllü olarak bağışlayarak erkeklerini cesaretlendiriyorlardı. Şeyhler kendilerini özgürlükleri ve toprakları için feda etmeye hazır olduklarını tüm ülkeye duyurarak Mısır ordusuna meydan okuyorlardı⁸¹.

İbrahim Paşa 6 Temmuz 1834'te Yafa'dan hareket edip Ramallah üzerinden meşhur Bab-el Vad geçidine ulaştı. Filistinliler paşanın ilerleyişini durdurmak için geçidi tutmuşlardı. Ancak Mısır kuvvetleri asileri püskürterek Karyetü'l-İnab köyüne girmeyi başardılar. Burada çok şiddetli çatışmalar meydana geldi ve Mısır askeri yaklaşık 700 dağlıyı öldürdü. Öte yandan İbrahim Paşa'nın da kayıpları oldukça fazlaydı. Bab-El-Vad ve Karyetü'l-İnab'da yaklaşık bir alay Mısır askeri hayatını kaybetti⁸². Kudüs'e yarım saat mesafede dağlılar yeniden İbrahim Paşa'nın birliklerine saldırdılar. Kanlı çatışmalar neticesinde yine hem Mısır askerinden hem de asilerden çok sayıda kişi öldürüldü. Ayrıca İbrahim Paşa'yı takip eden İkinci Piyade Alayının iki ortası Filistinliler tarafından tamamen yok edildi⁸³.

⁷⁷ *NA, FO, 78/245, Farren to Campbell, 25 May 1834.*

⁷⁸ *BOA, HAT, 360/20060-B, 16.Ra.1250, (23 Temmuz 1834).*

⁷⁹ *NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 4 June 1834.*

⁸⁰ *NA, FO, 78/245, Campbell to Ponsonby, 10 June 1834.*

⁸¹ *NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 19 June 1834.*

⁸² *Rustum, a.g.e., s. 58-59.*

⁸³ *NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 19 June 1834.*

Her geçen gün Mısırlıların durumu biraz daha kötüleşmekteydi. Asilerin liderlerinden Şeyh Hasan Hayfa'yı ele geçirmeyi başarmıştı. Ayrıca Cafa ahalisi de iki yüz mısır askerini öldürüp şehre hâkim olmuş⁸⁴, Tiberya Valisi de asiler tarafından öldürülmüştü⁸⁵. Haziran'ın ortasına doğru bedeviler Gazze'yi ele geçirmişti. Bu arada Safed'in yerlileri ve önde gelenleri asilere katılmışlardı. Böylece Haziran ayının sonunda Kudüs, Yafa ve Akka dışındaki bütün Filistin, tümüyle asilerin eline geçti⁸⁶.

Son çatışmalar neticesinde Mısır kuvvetlerinin durumu ile ilgili sağlıklı bilgi elde edilemediğinden İbrahim Paşa'nın öldürüldüğü rivayetleri Avrupa başkentlerine kadar ulaşmış ve bu haber özellikle İstanbul'da yankı bulmuştu⁸⁷. Neticede İbrahim Paşa bin bir güçle de olsa yaralı olarak Kudüs'e girmeyi başarmış ancak burada sıkışıp kalmıştı. İçinde bulunduğu durumun vahametinin vermiş olduğu endişe ile babasından acilen yardım istemişti. Bir yandan da asilerin önde gelenleriyle barış yolunu arayıp, zorunlu askerlik sistemi uygulamasının kaldırıldığını duyurmuştu. İbrahim Paşa ile bizzat müzakere yapan Şeyh Kasım askerlik sisteminin kaldırılması yanında kurulan meclislerin feshedilerek hükümetin tüm işlerinde bölgenin önde gelenlerine müracaat etmesini talep etmişti. İbrahim Paşa'nın ne alıp verdiğinden ziyade daha çok zamana ihtiyacı olduğundan müzakereleri uzatmaya çalışıyordu⁸⁸. Bu arada Mısırlıların kayıplarına dair haberlerin ardı arkası kesilmiyordu. İbrahim Paşa'ya yardım etmek için Şam'dan hareket eden 19. Piyade Alayı güçlü bir dağlı grubuyla Safed'e bağlı Merc-i Beni Amir adlı bölgede karşılaştı. Kısa süre direnen Nabluslular geri çekilip⁸⁹, takip eden Mısır askerini Esraelon Ovası ile sahil arasındaki dar geçitte pusuya düşürdüler. Yaklaşık sekiz saat süren çatışmadan sonra 1.200 kişilik Mısır birliğinden sadece üç yüzü kurtulabilmişti⁹⁰. İbrahim Paşa'nın birlikleri karşısına çıkan köylüler dağınık bir halde her biri bir kayanın veya ağacın arkasına saklanıp, oradan Mısır birlikleri üzerine ateş etmekteydiler. Dört bir taraftan üzerlerine kurşun yağın ve bu tarz bir savaşta nasıl davranmaları gerektiğini bilmedikleri için dağılan Mısır birlikleri, kısa sürede hezimete uğramışlardı⁹¹. Bunun sonucu olarak Filistin isyanı esnasında Mısırlılar en iyi askerlerinden üç dört binini kaybetmişlerdi⁹².

⁸⁴ BOA, HAT, 360/20060-G, 06.Ra.1250 (13 Temmuz 1834).

⁸⁵ NA, FO, 78/237, Farren to Ponsonby, 25 June 1834.

⁸⁶ Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 114

⁸⁷ BOA, HAT, 451/22362, 23.Za.1250(23 Mart 1835).

⁸⁸ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s. 152

⁸⁹ NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 19 June 1834.

⁹⁰ Rustum, *a.g.e.*, s. 61-62.

⁹¹ NA, FO, 78/246, Campbell to Palmerston, 16 July 1834.

⁹² NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 18 November 1834.

Sekiz yüz kişilik kuvvetiyle Kudüs'ü savunmaya çalışan İbrahim Paşa'nın dış dünya ile bağlantısı tamamen kesildiğinden kendisinden artık haber alınamıyordu⁹³. Sürekli saldırılara maruz kalan paşa bir yandan da asiler ile müzakereleri sonuçlandırmaya çalışıyordu⁹⁴. Bu sırada Mısır'dan gelen takviye birliklerinin Yafa'ya ulaştığı haberini alan paşa bir nebze de olsa rahatlamıştı. Ancak bir yolunu bulup Kudüs'ten çıkması gerekiyordu. Bunun için doğrudan Ebu Goş ailesi ile görüşüp bu ailenin hâkim olduğu Yafa yolunu güvence altına almaya çalışmıştı. Akka'da esir tutulan aile büyüklerinin serbest bırakılması karşılığında Kudüs'ten çıkıp Yafa'ya gitmek istediğini bunlara iletmişti. Görüşmeler neticesinde söz konusu aile ile anlaşma sağlanmış ve yol güvenliği garantisini alan İbrahim Paşa kuvvetleriyle birlikte 20 Haziran'da Yafa'ya doğru hareket etmişti⁹⁵. İbrahim Paşa her ne kadar Yafa'ya ulaşmayı başarmışsa da burada da asiler tarafından sıkıştırılmıştı. Bölgenin ileri gelenlerinden İsa Esad, Salim Ağa ve Beni Hamar Şeyhi Derviş El-Hurac topladıkları kuvvetlerle paşanın sığındığı son şehri de kuşatma altına almışlardı⁹⁶. Ayrıca Yafa'ya giden yolları tutuklarından İbrahim Paşa'ya yardım için gönderilen malzeme ve erzak taşıyan kervanı da ele geçirmişlerdi⁹⁷.

Osmanlı Devleti'nin Filistin İsyanına Karşı Tutumu

Kütahya Anlaşması'ndan memnun olmayan Sultan II. Mahmut Suriye, Filistin ve Adana'nın geri alınması emelinden asla vazgeçmemişti⁹⁸. Bu nedenle anlaşmadan kısa bir süre sonra doğu eyaletlerini ıslah gerekçesiyle eski sadrazam Reşit Mehmet Paşa'yı Mısırlılara karşı bir ordu kurması için 3 Kasım 1833 yılında Sivas Valiliği'ne atamıştı⁹⁹.

Kütahya Anlaşması'ndan kısa bir süre sonra İstanbul ile İskenderiye arasındaki ilişkiler savaş yıllarında ödenmeyen vergiler nedeniyle yine gerginleşmeye başlamıştı. Sultan Mahmut 1832 ile 1833 yıllarına ait vergilerin ödenmesini istiyor, buna karşılık Mehmet Ali 1834 yılı başlangıç alınarak vergi ödeyeceği konusunda ısrar ediyordu. Yaşanan bir diğer sorun da Kütahya Anlaşması'nın belirlediği sınırların ötesinde yer alan Rakka Eyaleti'nin sancakları olan Urfa, Birecik ve Rumkale'ye Mısır askerinin sevk edilmiş olmasıydı¹⁰⁰. Bu durum ilişkilerin daha da gerginleşmesine neden olmuştu. Ancak söz konusu eyaleti İbrahim Paşa'ya kaptırmak istemeyen Ba-

⁹³ *NA, FO, 78/237, Farren to Ponsonby, 25 June 1834.*

⁹⁴ *BOA, HAT, 378/20491-A, 29.Z.1250.*

⁹⁵ *Kamil Paşa, a.g.e., s. 152*

⁹⁶ *NA, FO, 78/246, Campbel to Palmerston, 30 July 1834.*

⁹⁷ *NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston, 23 June 1834.*

⁹⁸ *Ali Fuat, a.g.m., s. 111.*

⁹⁹ *Takvim-i Vekayi, Defa 71.*

¹⁰⁰ *Kutluoğlu, a.g.e., s. 111-112.*

bıralı, Diyarbekir ve Rakka eyaletlerinin idaresini 19 Mart 1834 tarihinde doğudaki en güçlü temsilcisi olan Sivas Valisi Reşit Paşa'nın yönetimine bırakarak buradan vaz geçmeyeceğini açıkça ortaya koymuş¹⁰¹ ve bölgedeki askeri kudretini artırmak amacıyla Sivas'a takviye birlikler göndermişti¹⁰².

Filistin isyanının patlak vermesinde Babıali'nin doğrudan herhangi bir etkisi veya yönlendirmesi olmamıştı¹⁰³. Hatta Filistin halkının Mısır yönetimine duyduğu tepki sonucu ortaya çıkan bu isyanın Osmanlı hükümeti için bile bir sürpriz olduğu söylenebilir. İngiliz Elçisi Ponsonby'nin değerlendirmelerine göre; isyanla birlikte Mehmet Ali'nin bölgede kaybettiği nüfuzunun yerini Osmanlılara duyulan sempati doldurmaya başlamıştı¹⁰⁴. Bunun içindir ki Suriye ve Filistin bölgesinin önde gelenleri ve bir kısım ahali Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardı¹⁰⁵. Ayrıca Filistinliler, Mısırlılar karşısında elde ettikleri önemli galibiyetlerden sonra kendilerine yardım edilmesi için Osmanlı yetkililerini cesaretlendirmeye çalışmışlardı¹⁰⁶.

Filistin isyanı ortaya çıkıncaya kadar Osmanlı yetkilileri Mısırlılarla sorun yaşamak istemiyorlardı. İbrahim Paşa ile savaşmak için Sivas Valisi Reşit Paşa'nın yönetimi altında bulunan bölgeleri tam olarak kontrol altına almasını ve güçlü bir ordu kurmasını bekliyorlardı¹⁰⁷. Ancak Filistin'in karışması Sultan Mahmut'u oldukça heyecanlandırmıştı¹⁰⁸. Osmanlı ordusunu birkaç kez dize getiren Mısır askerinin sıradan köylüler karşısında perişan olduğunu gören sultan ve Osmanlı yetkilileri beklemekten vazgeçip böyle bir fırsatın kaçırılmaması gerektiği kanaatine varmışlardı. Filistinlilere yardım edilmezse bölgedeki Müslüman ahali Mısır kuvvetleri tarafından tamamen ezilebilirdi. Bu duruma seyirci kalmaması ise yeni koşulların şekillendirdiği devlet politikasıyla uyumuyordu¹⁰⁹. Bu nedenle isyanın Suriye'nin geneline yayılması halinde Mehmet Ali Paşa'ya ölümcül bir darbe indirmek için Reşit Paşa'nın Halep'e asker sevk etmesi tasarlanmıştı. Hatta muhtemel harekât için hazırlıklara bile girişilmişti¹¹⁰. Bu amaçla donanmanın Akdeniz'e açılmasına karar verilmişti. Ayrıca Suriye sahiline asker çıkarılması planlandığından Antalya'ya ya-

¹⁰¹ *Takvim-i Vekayi*, Defa 80; *BOA, HAT*, 698/33706-D, 1249 (1833); Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, III-IV* (Sadeleştirilen Neşet Çağatay), TTK, Ankara 1992, s. 274.

¹⁰² *Takvim-i Vekayi*, Defa 80.

¹⁰³ Rustum, *a.g.e.*, s. 31

¹⁰⁴ *NA, FO*, 78/237, Ponsonby to Palmerston, 29 July 1834.

¹⁰⁵ *BOA, HAT*, 372/20396-A, 19.R.1250 (25 Ağustos 1834)

¹⁰⁶ *BOA, HAT*, 360/20060-G, 06.Ra.1250 (13 Temmuz 1834).

¹⁰⁷ *BOA, HAT*, 1322/51646-B, 28 Ca. 1249 (13 Ekim 1833).

¹⁰⁸ G.H. Bolsover, "Lord Ponsonby and the Eastern Question (1833-1839)", *The Slavonic and East European Review*, Vol.13, No.37 (jul 1934), s. 104

¹⁰⁹ *BOA, HAT*, 1170/46289, 29.Z.1250.

¹¹⁰ *BOA, HAT*, 367/20178/A, 29.Z.1248.

kın olan Isparta ve Burdur'a iki mansure alayı gönderilmiş ve Reşit Paşa'nın komutasındaki kuvvetler bir süvari alayı ile takviye edilmişti. Alınan bu tedbirlerin en önemli amaçlarından biri şüphesiz Mısır yönetimine başkaldıran Filistinlileri cesaretlendirmektir. Bu şekilde devletin harekete geçtiğini düşünen Şam ve Halep ahalisi de tümüyle ayaklanabilir ve Suriye'nin ele geçirilmesi oldukça kolay bir hale gelebilirdi¹¹¹.

Filistin isyanından faydalanmak isteyen Babiali, ilk önce Rakka Eyaleti'ni geri almayı planlamıştı. Bunun için Mehmet Ali Paşa'dan bir an evvel söz konusu eyalette bağlı sancakların boşaltılması istenmişti¹¹². Ancak Rakka'nın merkezi olan Urfa sancağı askeri açıdan oldukça önemli ve stratejik bir bölge olduğundan Mehmet Ali Paşa'nın buradan kolayca vaz geçmesi beklenmemektedir¹¹³.

İbrahim Paşa'nın ölümüne dair haberler bölgede yankılanınca Babiali Adana'yı Karaman Valisi'nin yönetimine bırakmaya karar vermişti¹¹⁴. Osmanlı yetkilileri Mısırlılara verilen bütün toprakların geri alınması için gereken tedbirler konusunda Babiali'ye sürekli raporlar sunmaya başlamışlardı. Bunlardan biri olan Konya Müşiri Ali Paşa, Suriye'de genel bir isyanı başlatmak için Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirlerin bölge halkına duyurulması gerektiği düşüncesindeydi. Ona göre ahali bu şekilde cesaretlenip topyekûn ayaklanacaktı. Bu durumda Reşit Paşa Halep'e, kendisi de Adana'ya girerek Mısır ordusunu kolaylıkla Suriye'den çıkarabilirlerdi.¹¹⁵ Şam'daki İngiliz konsolosu da Ali Paşa ile aynı şekilde düşünmekteydi. Ona göre Şam ve Halep ahalisi isyancılarla iletişim halindeydi. Eğer Sultanın Mısırlılara karşı herhangi bir girişimde bulunduğunu görürlerse topyekûn ayaklanacaktı. Bu durum gerçekleşirse İbrahim Paşa kolaylıkla Mısır'a kadar sürülebilirdi¹¹⁶.

Osmanlı yetkilileri biryandan da İngiliz Büyükelçisi Lord Ponsonby ile görüşüp Adana yönetiminin başka bir valiye verilmesi ve Suriye'nin zorla Mehmet Ali'den alınmasının planlandığını ona iletmışlerdi. Bu düşüncenin gerekçeleri arasında Mehmet Ali Paşa'nın devlete sadık olmaması, vergisini ödemediği halde, Müslüman ahaliyi öldürmek için asker ve mühimmat sevkine kolaylıkla para bulması gösteriliyordu. Devletin ahalinin kırılmasına daha fazla sabredemeyeceği ve Filistinlileri kurtarmak için gerekli tedbirleri alacağı bildirilip İngiltere'den bu konuda destek istendi¹¹⁷. İngiliz elçisi destek konusunu İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin bütünlü-

¹¹¹ BOA, HAT, 383/20609-A, 9.R.1250, (15 Ağustos 1834).

¹¹² BOA, HAT, 360/20065-C, 29.Z.1249 (1833-1834); BOA, HAT, 360/20065-D, 29.Z.1249.

¹¹³ Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 117.

¹¹⁴ BOA, HAT, 383/20609, 29.Z.1250.

¹¹⁵ BOA, HAT, 372/20396-A, 19.R.1250 (25 Ağustos 1834).

¹¹⁶ NA, FO, 78/237, Farren to Ponsonby, 12 July 1834.

¹¹⁷ BOA, HAT, 1170/46289, 29.Z.1250.

ğünden yana olduğunu söyleyerek geçiştirdi. Osmanlı yönetimini savaştan vazgeçirmek için; Mehmet Ali Paşa'nın isyanı bastırmak amacıyla İskenderiye'den hareket etmek üzere olduğunu, Filistinlilerin Mehmet Ali'nin sahip olduğu 100.000 kişilik disiplinli ordusu ve çok sayıdaki eğitilmiş topçusuna karşı savaşı sürdüremeyeceğinin altını çizdi. Acele ile herhangi bir girişimde bulunulmasının Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü için oldukça riskli olduğunu vurgulayıp, gelişmelerin İngiltere ve Fransa ile birlikte değerlendirilmesi tavsiyesinde bulundu¹¹⁸.

İbrahim Paşa'nın öldürüldüğü haberlerinin asılsız olduğunun ortaya çıkması Babıali'de herhangi bir hayal kırıklığına yol açmamıştı. Hatta paşanın Kudüs'te sıkıştırıldığı anlaşılmaması Sultan II. Mahmut ve paşaları heyecanlandırmaya bile yetmişti. Bu hissiyatla harekete geçmek isteyen Babıali talimatlar yağdırarak Erzurum ve Trabzon valileri ile birlikte Sivas Valisi Reşit Paşa'nın muhtemel bir hareket için hazırlanmasını istemişti¹¹⁹.

Filistin isyanının seyri, İngiliz ve Fransızlarda kaygıya neden olmaktadır. Bu devletler muhtemel bir savaşta Rusya'nın Hünkâr İskelesi Antlaşması ile elde ettiği hakları kullanıp, İstanbul'a yine asker sevk etmesinden çekiniyorlardı. Hatta İngilizler Rusların padişahı cesaretlendirerek savaş çıkırtkanlığı yaptığını bile düşünüyorlardı¹²⁰. Benzer kaygıları taşıyan Fransızlar da, İngilizler ile birlikte hareket edip Osmanlı Devleti'nin savaş arzusunun önüne geçmeye çalışıyorlardı¹²¹. İngiliz ve Fransızların beklentilerinin aksine aslında Rusya da savaş istemiyor, Hünkâr İskelesi Antlaşması ile elde ettiği kazanımları ancak barış ile muhafaza edebileceğini düşünüyordu. Bu nedenle Rus yetkililer Osmanlı Devleti'nin savaşı başlatan taraf olması durumunda Rusya'nın Babıali'ye yardım etmeyeceğini, söz konusu anlaşmanın savunma amacıyla imzalandığını açıkça beyan etmişlerdi. Avrupalı devletlerin baskıları neticesinde Osmanlı yetkilileri mecburen de olsa beklemeye koyulmuşlardı. Ancak bu bekleyiş, Reşit Paşa'nın ordusunu yeterince güçlendirmesi ve fırsatı yakalandığında İbrahim Paşa'ya ölümcül darbe vurması içindi¹²².

İsyanın Bastırılması

İbrahim Paşa Yafa'dan Kudüs üzerine yürürken babasının yardım talebini geri çevirmişti. Ancak Mehmet Ali Paşa durumun beklediğinden çok daha ciddi

¹¹⁸ *NA, FO, 78/237*, Ponsonby to Palmerstone, 24 July 1834.

¹¹⁹ *NA, FO, 78/237*, Ponsonby to Palmerston, 25 July 1834.

¹²⁰ *NA, FO, 78/237*, Ponsonby to Campbell, 23 July 1834.

¹²¹ *NA, FO, 78/237*, Ponsonby to Palmerston, 25 July 1834.

¹²² Kutluoğlu, *age*, s. 116.

olduğunu anladığı an hemen yardım kuvvetleri göndermeye karar verdi. Kahire’de bulunan 4. ve 20. Alaylar ile bir hassa alayının acilen Suriye’ye gönderilmesi talimatını verdi. Asker sevkıyatı için savaş gemileri hazırlatıldı ve bazı tüccar gemileri kiralandı. Bunun yanında iki alay süvari kara yolundan Suriye’ye gitmek için hemen İskenderiye’den yola çıktı. Durum o kadar vahimdi ki Mehmet Ali Paşa bizzat bölgeye gitmek zorunda kaldı¹²³. Hazırlanan birlikler 20 Haziran 1834’de gemilere bindirilip Yafa’ya gönderildi. Bunların yanında Mısır bedevilerinden toplanan süvariler Nablus’un doğusundaki dağ geçitlerinin tutulması amacıyla hemen karadan Suriye’ye doğru yola çıkarıldılar¹²⁴. Kısa süre içerisinde yaklaşık 9000 piyade, 1000 süvari ve 4 topçu tugayı Yafa’ya gönderildi. Filistin’de düzeni sağlamak amacıyla 15.000 kişilik kuvvetin bölgeye nakledilmesi planlanmaktaydı¹²⁵.

Mehmet Ali Paşa 29 Haziran 1834’te savaş gemilerine bindirdiği birlikleriyle İskenderiye’den denize açılıp, 1 Temmuz’da Yafa’ya ulaştı¹²⁶. Mısır’dan ayrılmadan önce Dürzülerin meşhur prensi Emir Beşir’i görüşmeye çağırılmıştı. Emir, oğlu ile bir adamını gönderip verilecek her türlü görevi yerine getireceğine dair Mehmet Ali’ye Paşa’ya haber yolladı¹²⁷.

Mısır yönetimi Filistin’de çok zor durumda kalmışsa da isyan Suriye’nin tamamına yayılmamıştı. Halep ve Şam’da mühim hadiseler ortaya çıkmamış, Maruniler ile Dürzüler isyana katılmamışlardı¹²⁸. Ayrıca Mısır yönetimi çok sayıda asker çıkarabilecek savaşçı insanlar olan Dürzüler ile Emir Beşir sayesinde ittifak yapmıştı¹²⁹.

Mehmet Ali Paşa bölgeyi kendisinden daha iyi bilen İbrahim Paşa’ya danıştıktan sonra harekât planını netleştirmiş ve Mısır’dan yola çıkan süvari alayları Yafa’ya ulaşır ulaşmaz asiler üzerine yürümeyi kararlaştırmıştı¹³⁰. Ayrıca en iyi komutanlarından Menekli Ahmet Bey ve Selim Paşa’yı orduya komuta etmekle görevlendirmişti¹³¹.

Mehmet Ali Paşa bir yandan da Nablusluları kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Daha önce İbrahim Paşa ile anlaşan Ebu Goş ailesinin yanı sıra Nablus şeyhlerinden olup kendisine Akka müdürlüğü vaad edilen Süleyman Abid tüm akrabalarıyla bir-

¹²³ *NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston, 19 June 1834.*

¹²⁴ *NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston, 23 June 1834.*

¹²⁵ *NA, FO, 78/245, Campbell to Palmerston, 24 June 1834,*

¹²⁶ Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 115.

¹²⁷ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s. 152.

¹²⁸ *NA, FO, 78/245, Thurburn to Palmerston, 30 June 1834.*

¹²⁹ *NA, FO, 78/246, Campbell to Palmerston, 4 July 1834.*

¹³⁰ *NA, FO, 78/246, Campbell to Palmerston, 5 July 1834.*

¹³¹ Rustum, *a.g.e.*, s. 65.

likte asilere karşı savaşmak için İbrahim Paşa'ya katılmaya hazır olduğunu bildirmişti. Ayrıca isyancılar ile ilgili tüm bildiklerini anlatmış, onun ifadelerinden asilerin yaklaşık sayısı ve buldukları yerler tespit edilmişti.

Ahmet Bey komutasındaki süvari birlikleri 7 Temmuz'da Yafa'ya ulaşmıştı. Bu esnada İbrahim Paşa Nablus üzerine yürümek için hazırlıklarını tamamlamak üzereydi. Emir Beşir ise düzenlenecek harekâta İbrahim Paşa'yı destekleyecek ve onun gidemediği yerlerde otoriteyi sağlayacaktı. İbrahim Paşa 9 Temmuz 1834 tarihinde 9000 piyade, 1300 süvari ve 6 sahra topu ile Yafa'dan ayrıldı. Mısır birliklerinin ilerlemesinin yarattığı korku, Kudüs ve Halil bölgesindeki bir kısım ahalinin İbrahim Paşa'ya itaat etmesini sağlamıştı¹³².

Mısırlılara itaat etmeyi reddeden Nabluslular buldukları bölgenin arazi yapısına ve köylüler üzerindeki etkilerine güvenerek Zayta ve Deyre'l-Ghusun köylerinde direnmeye karar verdiler. İbrahim Paşa yola çıktıktan birkaç gün sonra Zayta'da asilerin saldırısına uğradı. Ancak kayıpları doksan kişiye ulaşan köylüler geri çekilip Deyre'l-Ghusun tepelerini tutarak Mısır ordusunu beklemeye başladılar. 12 Temmuz'da İbrahim Paşa söz konusu tepelerin bulunduğu bölgeye ulaştı. Arazinin sarp olması nedeniyle topçu birliklerini geride bırakmak zorunda kaldı. Menekli Ali Bey'e köye saldırması emrini verirken, Selim Paşa'dan maiyetindeki piyade ve süvariler ile sağ taraftan köyü kuşatmasını istedi. Sol tarafın kumandanı Yakup Bey'e de diğer birliklerle eş zamanlı olarak harekete geçmesi talimatını verdi. Ancak oldukça engebeli olan arazide süvariler bir türlü ilerleyemedi. Topçu ve süvari desteğinden mahrum kalan piyadeler üç saate yakın süren oldukça sert çatışmaların ardından yaklaşık 300 Filistinliyi öldürerek tepelere ulaşabildiler¹³³. Çatışmalar esnasında Nablus Şeyhi Ahmet El-Kasım bir oğlunu kaybetmiş, diğer oğlu ve kendisi de yaralanmıştı. İbrahim Paşa asilere karşı oldukça sert davranıp direnen köylerin tamamını ateşe verdikten sonra 13 Temmuz 1834'te Nablus'u gele geçirmişti. Çok kayıp veren ve köyleri yağmalanan bir kısım Nabluslular bedeviler ile birlikte çölün iç kesimlerine çekilmek zorunda kalmışlardır¹³⁴. Ahmet El-Kasım ve diğer önde gelen bazı şeyhler de kaçıp canlarını kurtarabilmişlerdi¹³⁵.

İbrahim Paşa Nablus üzerine yürüdüğü esnada, Mehmet Ali Paşa Deryre'l Kamer'den Safed'e geçişleri engellemek ve Safed'i kontrol altına almak için Emir Beşir'i görevlendirmişti¹³⁶. Emir Beşir, komutasındaki birkaç bin Dürzüyle Filistin'in

¹³² *NA, FO, 78/246, Campbell to Palmerston, 16 July 1834.*

¹³³ *Rustum, a.g.e., s. 71-73.*

¹³⁴ *BOA, HAT, 1231/47997-F, 29.Z.1251.*

¹³⁵ *NA, FO, 78/246, Campbell to Palmerston, 16 July 1834.*

¹³⁶ *NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 12 July 1834.*

kuzey sınırında karargâh kurdu. Emir Beşir'in Ahaliyi uyaran iki mektup göndermesi sonucunda bölgenin önde gelenleri Mısır hükümetine bağlılıklarını bildirip af dilediler. İtaatlerini Mehmet Ali adına kabul eden emir, 500 adamını Safed Kalesi'ni ele geçirmeleri için gönderdi. Birkaç gün sonra da kendisi şehre gidip ahalinin elindeki silahları topladı¹³⁷. Bu esnada önde gelenlerden ele geçirdiği otuz iki kişi daha sonra Akka Kalesi'nde idam edildi. Böylece direnci kırılan Safed'in güçlü ve sağlıklı erkekleri yakalanıp askere alındı¹³⁸. Bu sırada Trablus'ta devam eden isyanı bastırmak için Emir Beşir'in oğullarından Emir Halil, çok sayıda Dürzü ve iki tuğay piyade ile bu şehrin üzerine yürüdü¹³⁹. Meydana gelen çatışmalarda çok sayıda Trabluslu öldürülüp, sağ ele geçirilenlerin büyük bir kısmı ise idam edildi¹⁴⁰. Emir Beşir Mehmet Ali Paşa'nın en çok ihtiyacı olduğu zaman ona yardım ederek bir kez daha sadakatini ispat etmişti. Onun ve oğullarının gayretleri sayesinde Dürzüler isyana katılmadıkları gibi Filistinlilerin ezilmesine yardım eden, Mısırlıların en yakın müttefikleri olmuşlardı¹⁴¹.

İbrahim Paşa Nablus'u ele geçirdikten sonra ahalinin elindeki silahları topladı ve sonra yakaladığı şeyhlerin büyük bir kısmını idam ettirdi. Nablus'ta düzeni sağladıktan sonra asilerin sığındığı Ölü Deniz civarında bulunan Halil şehri üzerine yürüyüşe geçti¹⁴². Şehre yaklaştığında dağlılar aniden dört bir taraftan üzerine saldırdılar. Mısır ordusunun düzeni bozulduğundan İbrahim Paşa birliklerini şehrin dışına çekmek zorunda kaldı. Burada askerlerini düzene koyduktan sonra tekrar saldırıya geçti. Şehrin içinde çok kanlı mahalle muharebeleri yaşandıktan sonra asiler dağıtıldı, şehir ele geçirildi ve yakalanan üç şeyh Nablus'ta idam edildi¹⁴³. Ele geçirilen 700 köylünün dört yüzü 400'ü askere alınarak Mısır'a gönderildi. Bu çatışmada Mısırlılar aralarında üç komutan, yedi yüzbaşı ve bir kısım subaylar olmak üzere toplam 260 kayıp verdi¹⁴⁴.

Şeyh Ahmet El-Kasım Filistin'de tutunamayınca taraftarlarıyla birlikte Ürdün'e geçip Lut Gölü'nün güneyindeki bir dağın zirvesinde bulunan Kerek Kalesi'ne sığınmıştı. Onun peşini bırakmayan İbrahim Paşa askeriyle birlikte şeyhin sığındığı kaleye yönelmişti. Ancak çok zorlu ve uzun bir yürüyüş sonrası kaleye ulaşabilmiş, yolda aşırı sıcaklığın etkisinden ve susuzluktan çok sayıda askeri hayatını kaybetmişti¹⁴⁵.

¹³⁷ Rustum, *a.g.e.*, s. 75

¹³⁸ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s. 152-153.

¹³⁹ *NA, FO, 78/243*, Farren to Palmerston, 2 July 1834.

¹⁴⁰ *BOA, HAT, 1231/47997-F, 29.Z.1251*.

¹⁴¹ *NA, FO, 78/238*, Brant to Ponsonby, 26 August 1834.

¹⁴² *NA, FO, 78/243*, Farren to Palmerston, 9 August 1834.

¹⁴³ *NA, FO, 78/243*, Farren to Palmerston, 11 August 1834.

¹⁴⁴ Rustum, *a.g.e.*, s.74.

¹⁴⁵ Kamil Paşa, *a.g.e.*, s.153

Kerek Kalesi'nin dört bir tarafında derin vadiler bulunmaktaydı. Bölgedeki su kaynakları kalenin kuzeyinde ve ulaşılması çok zor bir bölgedeydi. Paşa, acilen suya ve hayvanları için yeme ihtiyacı olduğundan gecikmeksizin saldırıya geçti. Yoğun top ateşine tuttuğu kaleyi ilk gün ele geçiremediği gibi Mirliya Yakub Bey ve birkaç subay bu saldırıda hayatını kaybetti. Top güllerine kalenin daha fazla dayanamayacağını anlayan Şeyh Ahmet gece yarısı kaleden çıkıp Aneze bedevilerine iltica etti. Kendilerine sığınanları himaye etmek bedevilerin âdeti olduğu halde, Aneze şeyhi Dumi Es-Semir İbrahim Paşa'nın gazabından korkarak Şeyh Ahmet'le beraber gelen Nabluslu şeyhleri Mısır birliklerine teslim etti. Böylece büyük bir beladan kurtulan İbrahim Paşa, Şeyh Ahmet ve diğer şeyhleri Şam, Akka ve Kudüs'te idam ettirdi¹⁴⁶.

Filistin isyanı süresince Suriye'nin kuzey sınırında bulunan Reşit Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Mısır yönetimini oldukça tedirgin etmişti. Çünkü kuzeydeki birliklerin önemli bir kısmı isyanı bastırmak amacıyla güney vilayetlerine sevk edilmiş ve Halep ile Şam neredeyse savunmasız bir halde bırakılmıştı. Üstelik isyan eden Müslüman ahali sürekli ve ısrarla Osmanlı yönetiminden yardım istemişti. Reşit Paşa'nın küçük bir hareketi Suriye'deki bütün dengeleri alt üst edebilirdi. Ancak muhtemel bir savaşın Rusya'ya İstanbul'a asker sevk etme fırsatı sunacağını düşünen İngiliz ve Fransızların Babıali üzerindeki yoğun çaba ve baskıları Reşit Paşa'nın Suriye'ye girmesini engellemişti. Kuzey sınırının söz konusu kritik durumu nedeniyle isyan bastırılır bastırılmaz hemen binlerce Mısır askeri buralara sevk edilmişti. Gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı yönetimi bundan sonra Müslüman ahalinin asla İbrahim Paşa'ya muhalefet edemeyeceğini ve sınırın güçlü Mısır birlikleriyle takviye edildiğini anladı¹⁴⁷. Böylece başlangıçta Babıali'nin endişesi olan; Müslüman ahalinin tamamen ezilmesi ve daha güçlü Mısır birlikleriyle karşılaşma durumu gerçekleşmiş oldu.

Mehmet Ali Paşa isyana katılan ve isyan etme ihtimali olan birçok önde gelen Filistinliyi cezalandırdı. Kudüs'te sürgün edilenler arasında Şeyh Muhammed Ali El-Hüseyni ve Şeyh Abdullah El-Budayri bulunuyordu. Bölgenin en önemli önde gelenlerinden Şeyh İsa El-Madi ve Şeyh Mesut El-Madi tutuklandı. Çok sayıda din adamı yakalanıp Mısır'a gönderildi. Yafa valisi Esad Bey vatan hainliğiyle suçlanıp Akka'da idam edildi¹⁴⁸. Bunlarında dışında El-Carar, El-Ahmet, El-Samhan ve El-Amr gibi meşhur ailelerin bireyleri ya öldürüldü veya sürgün edildi¹⁴⁹. Mısır yönetiminin kendini güvenceye almak için aldığı en önemli tedbirlerden biri de Osmanlı

¹⁴⁶ Rustum, *a.g.e.*, s.80-82

¹⁴⁷ BOA, HAT, 361/20099-A, 13.Ca.1250 (17 Eylül 1834)

¹⁴⁸ Rustum, *a.g.e.*, s. 71

¹⁴⁹ Adel Manna, a.g.m., s. 60

yönetiminin son Akka Valisi olan Abdullah Paşa'nın adamlarının tamamının bölgeden uzaklaştırılması oldu¹⁵⁰.

Suriye ve Filistin'de kısmen konumunu sağlamlaştıran Mısır yönetimi isyanın en önemli sebebi olan zorunlu askerlik sistemini derhal uygulamaya koymak istedi. Direnişleri baştan yok etmek için bölgenin tamamının silahsızlandırılmasına başlandı. Ahaliye silahlarını teslim etmesi yönünde baskı yapılıyor ve var olandan çok daha fazla silah isteniyordu. Silah veremeyenler ve askerlik için uygun olanlar orduya katılmaya davet ediliyor, katılımı teşvik için daveti kabul edenler ferde vergisinden muaf tutuluyordu. Yine de ahalinin çoğu askerlikten kaçmak için ya saklanıyor veya memleketini bırakıp kaçıyor. İngiliz konsolosunun gözlemlerine göre kadın ve çocuklar erkeklerin yerlerini söylemeye zorlanıyorlardı. Bunun için kadınlar, hatta hamile olanlar bile falakaya yatırılıyordu. Bu şekilde Nablus, Halil ve Kudüs'te yakalanan 4000 genç erkek Mısır ordusunun düzenli birliklerinin saflarında yer almak zorunda kaldı¹⁵¹.

Sonuç

Mehmet Ali Paşa Suriye ve Filistin'de zorunlu askerlik sistemini uygulayarak istediğini almıştı. Ancak elde ettikleri ve kaybettikleri karşılaştırıldığında aslında paşanın kaybeden taraf olduğu söylenebilir. İsyân sonrası durumu değerlendiren İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Lord Ponsonby; Mısır yönetiminin Suriye ve Filistin'deki varlığının tamamen askeri gücüne bağlı olduğunu ve Mehmet Ali'nin Sultan'ın en önemli düşmanı olmasını sağlayan gücünü kaybettiğini belirtmişti. Sultan II. Mahmut'un da Mısır Valisi'nin zayıfladığına kanaat getirdiğine ve bu nedenle iki taraf arasında savaşın kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmişti¹⁵².

Gerçekten de Mehmet Ali Paşa Suriye ve Filistin'i ilk ele geçirdiği döneme nazaran durumu oldukça kötüleşmişti. Başlangıçta Suriye ve Filistin'in Müslüman ahali, Mısır ordusuna karşı en küçük bir direniş bile göstermeyerek bir bakıma tarafsız kalmışlardı. Ahalinin bu tutumu sayesinde Mısır ordusu Osmanlı güçlerini kolaylıkla Anadolu'nun içlerine kadar sürmüştü. Mehmet Ali Paşa'nın tesis etmek istediği yönetim şekli ve uygulamaya gayret ettiği zorunlu askerlik sistemi çok sayıda Filistinlinin kanları pahasına gerçekleştirebilmişti. Bunun yanında Mısır yönetimi hem ahalinin sadakatini ve hem de çok sayıda eğitimli askerini kaybetmişti. Üstelik muhtemel bir savaşta yöre halkından zorla askere alınanların Mehmet Ali'ye Paşa'ya bağlılığı da şüpheliydi. Telafi edilemez maddi ve manevi kayıpları nedeniyle Mehmet Ali Paşa'nın bir daha İstanbul üzerine yürümesi imkânsız bir hale gelmiştir.

¹⁵⁰ *NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 25 August 1834.*

¹⁵¹ *NA, FO, 78/243, Farren to Palmerston, 18 November 1834.*

¹⁵² *NA, FO, 78/237, Ponsonby to Palmerston, 16 August 1834.*

KAYNAKLAR**Başbakanlık Osmanlı Arşivi***

Hatt-ı Hümayun (HAT): 360/20060-B, 360/20060-G, 360/20065-C, 360/20065-D, 361/20099-A, 367/20178/A, 372/20396-A, 378/20491-A, 383/20609, 383/20609-A, 451/22362, 698/33706-D, 1170/46289, 1199/47081-B, 1231/47997-F, 1322/51646-B, 1343/52488-F.

National Archives

Foreing Office (FO) 78/237 (1834),78/238 (1834), 78/243 (1834), 78/245 (1834), 78/246 (1834)

Kaynak Eserler, Araştırma ve İncelemeler

Addison, Charles G., *Damascus and Palmyra: A Journey to the East With a Sketch of the State and Prospects of Syria, Under Ibrahim Pasha, II*, London 1838.

Ali Fuat, “Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Numero 19(96), İstanbul Devlet Matbnaası, İstanbul 1928.

Bolsover, G.H., “Lord Ponsonby and the Eastern Question (1833-1839)”, *The Slavonic and East European Review*, Vol.13, No.37 (jul 1934) pp. 98-118.

Cameron, D.A., *Egypt in the Nineteenth Century or Mehemet Ali and His Successors Until the British Occupation in 1882*.

F.R.G.S, A.A., Paton, *a History of Egyptian Revolution From the Period of the Mamelukes to the Death of Muhammed Ali, II*, Trubner and Co, London 1870.

Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, III*, Matbaa-i Ahmet İhsan, İstanbul 1327.

Kutluoğlu, Muhammed H., *The Egyptian Question (1831-1841)*, Eren Yayınları, İstanbul 1998.

Lewis, Norman N., “The Frontier of Settlement in Syria, 1800-1950”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, Vol.31, No.1, (jan 1955), pp.48-60.

Manna, Adel, “Eighteenth and Nineteenth Century Rebellions in Palestine”, *Journal of Palestine Studies*, Vol.24, No.1, (Autumn 1994) pp.51-66.

Mustafa Nuri Paşa, *Netayic Ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, III-IV*, (Sadeleştiren Neşet Çağatay), TTK, Ankara 1992.

Napier, Charles, *The War In Syria, I*, London 1842.

* Belgelerin künyeleri metin içerisinde gösterilmiştir.

Osama, Shams El-Din, *A Military History of Modern Egypt From the Otoman Conquest to the Ramadan War*, School of Advanced Military Studies, 2007.

Rustum, Asad J., *The Royal Archives of Egypt and the Disturbances in Palestine 1834*, American Press, Beirut 1938.

Sinoue, Gilbert, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa Son Firavun*, (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Doğan Kitap, İstanbul 1999.

IV. Gazeteler

Takvim-i Vekayi (1249)

